Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

İnceleme

YAŞAM HAKKINA SAYGI VE SANATTA ETİK SORUNU

Bora ÖZEN[1]

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü ozen.bora(at)gmail.com ORCID:

Özen, Bora. . "Yaşam Hakkına Saygı ve Etik Sorunu". ulakbilge, 34 (2019 Mart): s. 263-279. doi: 10.7816/ulakbilge-07-34-05

Öz

Bir sanat yapıtı yaratımında sanatçı, yapıtın değersel sınırlamalarını belirlerken, etik değerleri önemsemek ya da basite almak için de öngörüsünü ortaya koyması gerekmektedir. Yapıtını hangi değerler çerçevesinde yaratacağını belirlerken, bu değerlerin içinde etik değerlerin varlığını ve önem derecesini de belirlemesi bir zorunluluktur. Etik değerler göz ardı edilerek "özgür ya da "özgün yaratım" adlandırmalarıyla ortaya konulmuş yapıtlar, belki sanatçının sınırlı düşünsel değerlerini yansıtıyor olabilecektir ama bu tür yapıtlarda, etik değerlerin yokluğu ya da eksikliği, izleyici için bir sorun olarak ortaya çıkacaktır. Sanat evrensel değerler içerir ve dokunulmazlığı da vardır fakat bu bazı etik değerleri hiçe sayabileceği ve yaşam hakkını engelleyecek eylemlerde bulunabileceği anlamına gelmez. Bu bağlamda konuyu hayvan hakları ve sanat ilişkisi içinde ele aldığımızda bir performansta sergilenen ya da sanat nesnesi olarak üzerine dövme yapılan, yaralanan, hayatına kast edilen bir hayvanın bu sanat eylemi içine dâhil olmak isteyip istemediğiyle ilgili rızası alınmamaktadır. Çünkü bunu yapmak insanlar tarafından çok doğal ve hak olarak görülmektedir. Hayvanlar üzerinde bazı haklara sahip olduğumuzla ilgili ciddi yanlışlar içinde olduğumuzu fark etmemiz gerekmektedir. Sanat adına da olsa hiç kimse bir hayvanın yaşam hakkını elinden alma hakkına sahip değildir.

Anahtar Kelimeler: etik, sanat, yaşam hakkı, hayvan hakları

Makale Bilgisi
Geliş: 29 Kasım 2018 *Düzeltme: 16 Aralık 2018* *Kabul: 20 Ocak 2019*

© 2019 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Köpeklerini seven Fransızlar bazen atlarını yer.
Atlarını seven İspanyollar bazen ineklerini yer.
İneklerini seven Hintliler bazen köpeklerini yer (Foer, 2017, s.31).
"Tüm hayvanlar eşittir ama bazıları diğerlerinden daha eşittir."
George Orwell, Hayvan Çiftliği

Etik terimi Yunanca "karakter" anlamına gelen "ethos" sözcüğünden türemiştir. Türkçede etik sözcüğü yanlış biçimde ahlâk sözcüğüyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Halkın kendi kendine oluşturduğu, hiçbir yazılı metine dayanmayan kanunlara "etik ilkeler" denir. İnsan davranışlarının etik temelleri her sosyal bilime yansır. Antropolojide bir kültürün bir diğeriyle ilişkilendirilmesinde yer alan karmaşıklıklar yüzünden, ekonomide kıt kaynakların paylaştırılmasını içerdiği için, siyaset biliminde gücün tahsisindeki rolü nedeni ile ve psikolojide de etik olmayan davranışı tanımlayış, anlayış ve tedavi edici rolüyle mevcuttur. Etik sosyal bilimler dışında kalan çeşitli bilim dallarına da yayılmıştır. Örneğin biyolojide biyoetik adıyla, ekolojide ise çevresel etik adıyla önemli bir yer teşkil eder. Her ne kadar etik anlayışının tam olarak ne zaman başladığı bilinmese de dünyanın farklı yerlerinde birçok farklı toplulukta çok eski çağlardan beri ahlaki anlayışın var olduğu bilinmektedir. Dinler tarihi, felsefe tarihiyle antropolojik ve arkeolojik bulgular bunu kanıtlar nitelikte ilgiye dayalıydı. Sokrates'in etik düşüncesi bilgiye dayalı etik düşüncenin ilk örneklerindendir. Platon, etik sorunlarını devlet ve toplum kavramlarıyla birlikte ele almıştır; bireysel etikten ziyade toplumsal etik üzerine yoğunlaşmıştır. Platon'un etik anlayışı da çoğu Yunan filozofu gibi soylulara, köle olmayan özgür yurttaşlara yöneliktir. Ona göre toplumun çoğunu oluşturan kitle ahlaklı olma, erdem edinme gibi yeteneklerden yoksundu. Bu nedenle bu toplumsal etikte sınıflar arasında bir ahlaksal bağ olduğu söylenemez. Aristoteles'in etik anlayışı da yine yoğun toplumsal unsurlar barındırmış, dönemin tarihsel ve toplumsal gelişmelerinden de büyük oranda etkilenmiştir. Aristoteles'in etik anlayışındaki en önemli noktalardan biri onun zoon politikon kavramıdır. Zoon politikan özgür insandır, toplumsal (sosyal) insandır. Bu, "insan" varlığının toplumsal oluşunun kabulü açısından ilk adımdı. Aslında Aristoteles de kölelerin diğer vatandaşlarla bir tutulamayacağı fikrindeydi, köleler birer cansız nesneden farksızdılar ona göre, yine de teorik zoon politikon tanımı etiğin tarihsel gelişimi açısından önemlidir. Özünde erdem sahibi olabilme yetisine sahip insan, vasat olursa ideal etik seviyeye ulaşır. İki uç kötü davranışın ortası, vasatı, erdemdir. Örneğin kendini çok küçük görmeyle kendini çok büyük görme arasındaki orta nokta, erdemli olan durumdur (evrimagaci.org, 2018).

Etik konusundaki fikirleriyle daha farklı bir anlayış ortaya çıkaran ve adından çok söz ettiren bir başka Antik Çağ filozofu da Epiküros'tur. Epiküros'un ateist etik anlayışında, insanlığın amacı hazza ulaşmaktır. Her ne kadar genelde farklı zannedilse de Epiküros'un haz kavramı bedensel hazdan öte acının yokluğudur. Mutluluk kişinin acı, ıstırap, sefalet ve elemden kurtulmuş olduğu durumdur. Acıdan kurtulmak için önerilen hayat tarzı ise sosyal yaşamdan uzak, münzevi ve sade bir hayat tarzıdır. Epiküros'un düşüncesinde insan sosyal bir varlık değildir, sosyal bağları onun doğasından gelen doğal oluşumlar değildir (bilgiustam.com, 2018).

Antik Çağ sonrası Hristiyanlığın Batı'daki yükselişiyle kaynağı ebedi ve ilâhî olan bir etik anlayışı yükselişe geçmiştir. Bu dönemdeki en önemli etik anlayışlarından biri Aquinolu Thomas'ın etik anlayışıdır. Bu anlayışta Skolastik felsefenin etik anlayışıyla Hristiyan ahlâk ve erdem görüşleri bir araya gelir. Akılcı bir etik anlayışı olan bu anlayışta irade konusu da irdelenir. Akla dayanan özgür bir irade fikri mevcuttur, aklî olumlu davranışlar mümkündür, kişi iyiyi seçerek mutluluğa erişme şansına sahiptir, fakat son noktada gerçek ve nihai mutluluğa ancak Tanrı'nın istemesiyle kavuşulabilir. Bundan sonra uzun bir süre etik sadece Tanrı kaynaklı görüşlere yer vermiştir (tdk.gov.tr, 2018).

15. yüzyıldan başlayarak bu Tanrı ve din merkezli etik anlayışından kaymalar görülmeye başlar. Örneğin Campanella'nın ütopik eseri "Güneş Ülkesi" dinî etikten öte etikle günlük bireysel ve sosyal davranışlar arasındaki bağlar vurgulanır. Giordano Bruno dogmatik din etiğine karşı çıkan isimlerdendir. Daha sonraki dönemlerde birçok yazar ve düşünürün eserlerinde din ve dogmadan soyutlanmış, kaynağı zaman zaman halâ ilâhî olsa da, pratikte ilahiyattan uzaklaşmış, akla dayanan etik anlayışı tekrar yükselişe geçmiştir Montaigne ve Charron'un çalışmalarında bunun izleri bulunabilir.

Bu dönemin sonlarında felsefî açıdan yerini genişleten İngiliz ampirik düşüncesi etik anlayışlarını da etkiler. Thomas Hobbes geleneksel etik görüşlerine aykırı, materyalist felsefesiyle uyumlu bir etik anlayışına

sahiptir. Bireyin öncelikli hedefi kendi varlığını korumak ve sürdürmektir, bencillik insanın doğasında vardır, bu bireysel bencilliğin toplumun çıkarlarıyla örtüşmesi olumlu sonuçlar doğurur bu sebeple bireysel bencillikle toplumun çıkarının örtüştüğü noktalar erdemlerdir. Bireyin bencil yönelimiyle toplumun çıkarının örtüşmediği ve hatta toplumun çıkarının zarar gördüğü davranışlarsa kötü davranışlardır.

Doğu felsefelerindeki erdem ve ahlâk anlayışına benzer unsurlar taşıyan bir etik anlayışı da ünlü filozof Spinoza tarafından ortaya atılmıştır. Bu anlayışta kişi doğal durumunda tutkularının esiridir, aklının yardımıyla bu esaretten kurtulabilir. Bu sebeple aklî davranmakla ahlaki davranmak aslında aynıdır. Bilgi vurgusu taşıyan bir etik fikrine sahip olmuş bir başka ünlü filozof John Locke'dir. Ampirik felsefesinden hareketle ahlâkî olguların da deneyimlerin ürünü olduğunu ortaya koymuştur.

Bir diğer ünlü filozof Kant ise etiği davranış, eylem ve tutkuların bulunduğu düzlemde değil fenomenlerin ötesindeki düzlemde tanımlar. Kant'ın etik üzerine tanınmış eserleri bulunur: Pratik Aklın Eleştirisi ve Töreler Metafiziği. Alman filozof Feuerbach ise materyalist bir etik anlayışı ortaya koyar. Hümanist vurgular da taşıyan bu anlayışta birey yaşayışı ve ilerlemesi için diğer bireylerle ilişkiye girmek zorundadır ve bu sosyal ilişkiyle ahlak oluşur. Sosyal ilişkilerin olduğu her durumda ahlâk da olur. Feuerbach'ın felsefî bencillik tanımı bu etik düşünceye farklı bir açı da katar; bireyin mutluluğu için çabalamasını bencillik olarak kabul etmez ve bireyle genelin çıkarlarının uyumunu garanti edecek genel bir sevgiyi tanımlar (gundeliksozluk.speakdictionary.com, 2018).

Alman filozof Schopenhauer ise çok daha karamsar bir etik görüşünü benimsemiştir. Var olmanın, yaşamanın acıdan ibaret olduğunu savunur; insan istemlerinin esiridir. Bu etik görüşü çeşitli Doğu felsefelerine ve etik görüşlerine büyük benzerlik taşır. Bu etik anlayışından çok daha farklı ve genel düşünceye karşı devrim niteliği taşıyan etik anlayışı ise ünlü Alman filozof Nietzsche'nin etik anlayışıdır. Felsefesindeki güç kavramı üzerine inşa ettiği etik anlayışında, çoğu etik anlayışında erdem olarak nitelenen birçok davranış güçsüz ve dolayısıyla da olumsuz olarak nitelendirilmiştir. Nietzsche'nin üstün insanı birçok etik anlayışta ahlaki olarak tanımlanabilecek şekilde değildir. Nietzsche'nin ortaya koyduğu ahlak ve erdem, geleneksel ahlâkî standartların, iyiyle kötünün ötesindedir. İyi, bireyin gücüne güç katan şey, kötü ise onu güçsüz kılan şeydir. Kısacası Nietzsche'nin etik anlayışı ortaya attığı güç kavramı temellidir.

Uygulamalı etiğin bir şekli, normatif etik teorilerinin belirli tartışmalı meselelere uygulanmasıdır. Bu durumlarda, etikçi savunulabilir bir teorik yapı benimser ve sonra teoriyi uygulayarak normatif tavsiyeler türetir. Fakat çoğu kişiler ve durumlar, özellikle de geleneksel dindarlar ve hukukçular, bu yaklaşımı ya kabul edilmiş dinî doktrine karşı bulur ya da var olan yasa ve mahkeme kararlarına uymadığı için uygulanamaz ve pratikten yoksun bulurlar. Bunun dışında uygulamalı etikte kullanılan farklı yöntem ve yaklaşımlar da vardır. Bu yöntem ve yaklaşımlara safsatalar (veya safsatacılık) örnek olarak verilebilir (felsefe.gen.tr, 2018).

Her ne kadar uygulamaları etikte incelenen soruların çoğu kamu politikasını içerse ve doğrudan kamusallaşmış uygulama ve olaylara dair olsa da, uygulamalı etik başlığı altında farklı sorularda incelenebilir. Örnek vermek gerekirse: "Yalan söylemek her zaman yanlış mıdır? Eğer değilse, hangi zamanlarda izin verilebilir?" Bu tip etik hükümleri oluşturmak her türlü normdan önceliklidir.

Uygulamalı etiğin farklı uzmanlıklardaki etik sorunları inceleyen bazı alt dalları (disiplin) mevcuttur, örneğin: iş etiği, tıbbi etik, mühendislik etiği ve yasal etik gibi. Her alt bu uzmanlıkların etik kuralları içerisinde ortaya çıkan yaygın meseleleri karakterize eder ve bunların kamuya olan sorumluluklarını tanımlar. Kürtaj, yasal ve ahlâkî meseleler, hayvan hakları, biyoetik, meslek etiği, dini etik, kriminal adalet, çevresel etik, feminizm, eşcinsel hakları, insan hakları, gazetecilik etiği, tıbbi etik, faydacı etik, faydacı biyoetik.

Hak ihlalleri açısından ele aldığımızda son iki yüzyıldır gerçekleşen bu transformasyon insan kadar, insanın dünyası, bilgisi, tarihi ve tekniği kadar eski bir sürecin içinde gerçekleşiyor. Peki, insan hayvan ilişkisi insanın kendisi kadar eski olduğuna göre bu ilişkide son iki yüzyıldır vuku bulan böyle büyük bir başkalaşımdan bahsederken neye dayanıyoruz? Derrida son iki yüzyıldır yaşanan dönüşümü geçmişteki olgulardan ayırmak için göstergeler olduğunu belirtiyor. Onun verdiği örnekleri takip ederek geleneksel düzlemde insanın hayvana yaptığı kimi şeyler gözden geçirilecek olursa birkaç noktaya dikkat çekmek gerekiyor: Kutsal kitaptaki ve Grek Antikitesindeki hayvan kurbanları, hekatomblar (yüz öküzün birden kurban edilmesi), avlanma, balık avlama, evcilleştirme, hayvan terbiyesi ve hayvan enerjisinin geleneksel kullanımı (taşıma ya da çalıştırma, çekme hayvanları, at, öküz, ren geyiği vb. ve bekçi köpeği, ayrıca geleneksel kasaplık, hayvanlar üzerine deneyler vb.) Son iki yüzyılda, bu geleneksel formlar alt üst oldu. Bu alt üst oluş bilimlerdeki ve tekniklerdeki dönüşümle, tekno-bilimlerle, geçmişle kıyaslanamayacak ölçekte bir hayvan yetiştiriciliğiyle, genetik deneylerle, hayvansal

gıdanın endüstrileşmesiyle, yapay döllenmeyle, genom manipülasyonlarıyla, hayvanın hayvansal gıdaya indirgenmesiyle (hormonlar, genetik çaprazlamalar, klonlamalar vb.) ve hayvanların başka bir canlının, yani insanın yararı uğruna gerekli her türlü araca dönüştürülmesiyle birlikte gerçekleşti.

Bunlar yadsınamaz olgular olarak duruyor. Tarih aynı zamanda hayvana boyun eğdirmenin tarihidir ve bu boyun eğdirme büyük bir şiddettir. İki yüz yıldan bu yana hayvanları, ortamlarını, dünyalarını değiştiren endüstriyel, mekanik, kimyasal, hormonal, genetik şiddetlerin ortasında Derrida soykırım tabirini kullanmaya cüret eder. Bir yanda hayvan türlerinin insan kaynaklı nedenlerle yok oluşu, diğer yanda aynı kadere sürüklenmek üzere yapay olarak sürekli çoğaltılan hayvanlara ilişkin korkunç bir tablo. Bu olguların işaret ettiği zalimlik ve şiddetin görmezden gelinmesi ve unutulması için her şey yapılıyor. Derrida'ya göre bu şiddet en korkunç soykırımlarla karşılaştırılabilecek seviyededir. Soykırım ikili bir yapı arz ediyor. Bir yandan insan yüzünden dünyadan silinme tehlikesi içinde olan türler var. Ama öte yandan cehennem koşulları içinde yapay bir çoğaltma süreci içinde üretilen, yok edilmek üzere çoğaltılan hayvanlar var (Ertuğrul, 2015, s.192).

"Başkasına zarar vermediği müddetçe herkes her şeyi yapmakta özgürdür."

Bir kişinin özgürlüğü, o kişinin kendisiyle ve karşılıklı gönüllülük temelinde ilişki kurduğu kişi ya da kişilerle sınırlıdır. Hak ise, o özgürlük ve başkaca (yeme, içme vs) gereksinimlerinin karşılanması gerektiğinin bir ifadesidir. Bir bireyin (öznenin) hak ve özgürlüklerinin sonlandığı yerde bir başka bireyin (öznenin) hak ve özgürlükleri başlar. Sonlanan yerde bir sınır ihlali varsa, ortada ahlakdışı bir durumun olduğu söylenebilir. Tabi bu ilke salt insanlar için söz konusu değildir; insan dışı hayvanlar da acı ve haz duyabilme yetisine sahip olduklarına yani birer özne olduklarına göre, bu ilke onları da kapsamaktadır.

Yalnız bu kapsama da, ahlaki bilinçleri olmadığından ve birçoğu et yemek zorunda olduklarından, insan dışı hayvanların insanlara yaptığı muamele değil insanların insan dışı hayvanlara yaptığı muamele mevzubahis olur. Örneğin, normal yetişkin bir insan, herhangi bir insan dışı hayvanı "gereksiz" yere öldüremez, ona baskı ve şiddet uygulayamaz, özgürlüğünden alıkoyamaz, kısacası o özneyi mal veya kaynak olarak kullanamaz, buna hakkı yoktur. Mal veya kaynak olarak kullandığı takdirde o özneye zarar vermiş olur. O öznenin rızası olmadığından, herhangi bir karşılıklı gönüllülükten de söz edilemez. Doğrudan verilen her türlü zarar bu ilkenin ihlali anlamına gelir (Nerse, 2015, s.118).

Hayvan ve hayvansal ürün yemek, ahlaki analiz konusu olarak köpek dövüşünden hiç de farklı değil. Yılda 57 milyardan fazla hayvanı öldürüp yiyoruz, balıklar ve diğer su hayvanları buna dahil değil ki onların sayısı da muhtemelen en az 1 trilyonu buluyor. Yani her yıl sarsıcı derecede büyük boyutlarda ölüme sebep oluyoruz (Francione, 2016, s.21).

Öldürmenin kötülüğü yalnızca kendi türümüzle ve belki biraz daha merhamet duygularımız gelişmişse, "sevilecek ev hayvanlarıyla" sınırladığımız sürece ve yaşamımızı "yenilecek ve ihtiyaç malzemesi türünden" biyolojik makineler sandığımız masum canlı varlıkları sömürmeyi ve öldürmeyi sürdürdüğümüz sürece hiçbirimiz asla masum değiliz (Ruhsar, 2016, s.65).

Sanat Yapıtının Etikle İlişkisi

Bir sanat yapıtı yaratımında, sanatçının, yapıtın değersel sınırlarını belirlemesi önemlidir. Sanatçının etik değerleri önemsemesi ya da basite alması kendi içinde öngörüsünü ortaya koyma biçimi olarak karşımıza çıkar. Yapıtını hangi değerler çerçevesinde yaratacağını belirlerken, bu değerlerin içinde etik değerlerin varlığını ve önem derecesini de belirlemek zorunda olacaktır. Etik değerlerin göz ardı edildiği ve "özgür yaratım" ya da "özgün yaratım" adlandırmalarıyla ortaya konulmuş yapıtlar, belki sanatçının sınırlı düşünsel değerlerini yansıtıyor olabilecektir ama bu tür yapıtlarda, etik değerlerin yokluğu ya da eksikliği, izleyici için bir sorun olarak algılanacaktır. Bu düşünce, izleyiciye çoğu zaman aktarılmaz. Çünkü genelde izleyiciler, izledikleri yapıtlara ya da sanatçıya bilinçli ve olgun bir eleştirel yaklaşım göstermezler. Eleştirmenliğe soyunmuş kimileri de, çoğu zaman kendi içsel değerlerinin o yapıta yansımış olmasını bekler. Oysa kendi ya da sanatçının içsel değerleri ne olurlarsa olsun, özellikle ve önemle etik değerlerin varlığı ya da eksikliği üzerinde de ciddi bir şekilde durulmalıdır (Francione, 2016, s.48).

Semiyotik şüphe "hayvan" kelimesinin kendisiyle başlayabilir. Hayvan kelimesi bizi hem tekil hayvanların hem de hayvan türlerinin çokluğuna körleştirir (yer domuzları, eklem bacaklılar, Avustralya'ya özgü hayvanlar) ama aynı zamanda bu genel kategorinin neleri kapsayacağı konusunu da netleştirmez. (bakteriler? insanlar?) Hayvan böylelikle hemen, ikincil konuma itme ve şiddet uygulanma ehliyeti veren şu kelimelerle yan yana gelecektir. "nigger / zenci", "kike / çıfıt", "yid / Yahudi tohumu", "red skin / Kızılderili", "polack /

Polonyalı", "chink / çekik", sürtük, haşere, terörist, komünist, vs. "Meat" (et) de dahil olmak üzere, İngilizcede hayvanların et olarak değerlendirildiği kelimeler ("veal / dana eti", "beef / sığır eti", "pork / domuz eti", "mutton / koyun eti") benzer bir rol oynar ve tanımları itibarıyla tüketim şiddeti için ehliyet verirler. "Meat" kelimesinin aynı zamanda bir seks nesnesi olarak öteki için, özellikle kadınlar için kullanıldığı da bilinmektedir. Dilin tahammülsüzlük ve şiddet barındıran tavır ve alışkanlıkları düşüncesizce teşvik eden bir tabirler rezervuarı olduğu da yeterince açıktır.

Bu yaftalama sendromunun bir diğer metastazı hayvan isimlerini diğer insanları aşağılamak için kullandığımızda vuku bulur: polisler domuz, Yahudiler haşere, Bin Ladin'in arkadaşları inlerine girilecek köpekler, avukatlar akbaba, olarak anıldığında söz konusu hayvan da düpedüz kötülenmektedir. Bunların hiçbirini ilk defa duymuyoruz elbette. Ancak hayvanın da bu kategoriye dahil olabileceği fikri şaşırtıcı bir meydan okumadır (Wood, 2015, s.125).

Tavuk köftesi ya da vejetaryen hamburger arasında seçim yapmanın son derece önemli bir karar olduğunu ileri sürmek kulağa safça gelebilir. 1950'lerde bir restoran veya bir otobüsün neresinde oturduğunuzdan yola çıkarak ırkçılığın kökünün kazınabileceğinin söylenmesi de kulağa gülünç gelirdi (Foer, 2017, s.282).

Etik değerlere sanat yapıtlarında yer verilmesi; sanatçının kişiliği, dünya görüşü, eğitimi, bilinçaltı ile kendisi ve tümel yaşamla barışıklığının güçlülüğü oranında olasıdır. Basit bir örnekle düşündüklerimizi açalım: Portre çalışan bir fotoğraf sanatçısının, yolda yürürken aniden karşılaştığı, iniltiler içinde hastaneden çıkmakta olan yaşlı bir kadının yüzündeki ifadeyi ya da gözlerindeki anlam derinliğini yakalamak için yaşlı kadının karşısına geçerek fotoğraf çekmeye çalışmasının etik yönünü düşünelim. Belki de o kare ile gerçekten çok mükemmel bir sonuç elde edilebilecektir, ancak tümel yaşamda var olan ve her bireyin koşulsuz saygı duyma zorunda olduğu en önemli ve en değerli şey "İnsan Hakları"dır. Bu bağlamda o hasta yaşlı kadının acılarına ortak olabilmenin aksine, durumdan, tümüyle bireysel ve bencil çizgide "iş" çıkarmaya çalışmak, tüm etik değerleri çiğnemek olacak ve insanlık ayıbı sayılabilecektir. Bu konuyla ilgili aklımıza gelen en ikonik görüntü Kevin Carter'ın Afrika'da çektiği açlıktan ölmek üzere olan çocuk ve akbaba görüntüsüdür. 1994 yılında Kevin Carter bu fotoğrafıyla fotoğraf dalında Pulitzer ödülü kazanmıştır. (hürriyet.com.tr, 2018)

Resim 1: Kevin Carter, Pulitzer ödülü alan fotoğrafı,1994 (all-that-is-interesting.com, 2018)

Zayıflıktan ölmek üzere olan siyahi küçük kız çocuğu ile yakınında tüneyen akbabayı yansıtmaktadır. Kızın, birkaç kilometre ilerdeki Birleşmiş Milletler yardım kampına gitmek istediği sanılmaktadır.

Bu ânı fotoğrafladıktan sonra akbaba kaçmış, ancak Carter küçük kıza kampa ulaşması için yardım etmemiş, oradan uzaklaşmıştır. Bu yüzden yoğun eleştirilere maruz kalan Carter profesyonel fotoğrafçı olduğunu, yardım görevlisi olmadığını söyleyerek kendisini savunmuştur. O dönemde, gazeteciler ve fotoğrafçılar, bulaşıcı hastalıklar nedeniyle hasta insanlara dokunmamaları konusunda sıkı biçimde uyarılıyorlardı.

Bu fotoğraf, yardım örgütlerine büyük miktarda maddi kaynak sağladı. Bu olaydan sonra ağır depresyona giren Kevin Carter egzoz gazı verdiği kamyonetinin içinde müzik dinleyerek intihar etmiştir (tr.wikipedia.org, 2018).

İnsan Haklarına, insan yaşamına sevgiden uzak ve hatta saygısızlık içeren bir eylem sonucunda, dünyanın en mükemmel fotoğrafını çekmiş olmanın, en mükemmel sanat yapıtını yaratmış olmanın ne denli

değeri vardır tartışılır. Sanat, herhangi bir biçimde, insan yaşamından daha önemli ve değerli olabilir mi? Tüm bu sorular son zamanlarda daha sık sorulmaya başlanmıştır.

Sanat Yapıtı İçinde Hayvan Kullanımı

Sanatsal yaratı, bir tür zihinsel faaliyettir; bulanık ve belirsiz bir şekilde algılanan duygu ya da düşünceleri, öteki insanlara aktarılmaya hazır açıklık düzeyine getirmektir. İnsana yeni şeyler veren ve bir sanatçının ifade ettiği her duygu ve düşünce, sanat yapıtıdır. Fakat bu zihinsel çalışma ve yaratı, gerçekten insanların ona atfettiği öneme sahip olmalıdır. İnsanlık için iyi olana katkıda bulunmalıdır; sanatın insanlığı kötüye götüren arzularla da ilişkisi açık olduğundan, sanata verilen değer, onun sadece insana yararlı oluşuna mal edilemez. Bir sanat yapıtında en önemli şey içeriktir. İçeriğin en üst sınırı, bütün insanlara her zaman gerekli olma özelliğidir. Bütün insanlara her zaman gerekli şey, iyi ve ahlaki olandır. İçeriğin en alt sınırı, insanların gereksinim duymadığı, kötü ve ahlak dışı olandır. Mükemmel bir sanat yapıtında içerik, bütün insanlar için önemli ve değerli, yani "ahlaki" olmalıdır. Karşımıza çıkan önemli soru şu, "Sanat adına bir hayvana istediğinizi yapabilir misiniz?"

7 Haziran 1965 doğumlu olan İngiliz sanatçı Damien Hirst, Young British Artist olarak anılan grubun en önemli sanatçısıdır. Çalışmalarında ölüm teması sık görülür ve önemli bir yere sahiptir. Formaldehitte muhafaza edilen ölü hayvan figürleriyle tanınmıştır. Bunlardan olan ikonik çalışması The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living (Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fizikî İmkânsızlığı) bir vitrin içinde, formaldehitte muhafaza edilen ölü bir kaplan köpekbalığından oluşur ki eser 2004 yılında 8 milyon ABD dolarına satılmıştır.

Resim 2: Damien Hirst, Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fizikî İmkânsızlığı, 2004 (lubovangelouart.wordpress.com, 2018)

Modern sanat dünyasının en önemli isimlerinden Damien Hirst'ün Londra'daki Tate Modern müzesinde sergilenen retrospektif sergisi yarım milyondan fazla izleyici çekti. Fakat 23 hafta boyunca süren sergi sırasında sergilenen eserlerde 'kullanılan' 9 bin kelebeğin ölmesi hayvan hakları savunucularını ayağa kaldırdı. Hirst'ün en önemli ilk dönem eserleri arasında yer alan 'In and Out of Love' (Âşık ve Aşkın Dışında) binlerce kelebeğin sergilendiği iki enstalasyondan oluşuyordu. İlk enstalasyonda nemli bir odada bulunan tropikal kelebekler beyaza boyanmış tuallere bağlı kozalarında şekerli suyla beslenerek büyüyordu.

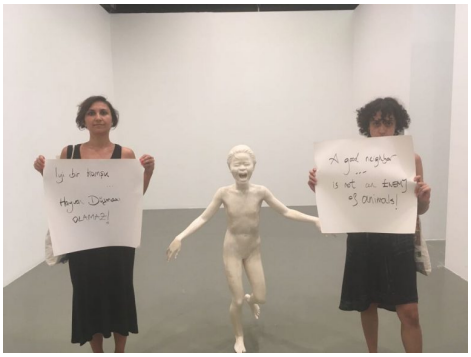
Resim 3: Damien Hirst, Ölü kelebeklerle gerçekleştirdiği enstelasyonu, 2012 (news.artnet.com, 2018)

İkinci enstalasyon ise ölü kelebeklerle yapılmış parlak siyah beyaz resimleri içeriyordu. Hirst'ün 'sanat uğruna' 9 bin kelebeği öldürmesine en sert tepki İngiltere'de Hayvanlara Eziyeti Engelleme Derneği'nden geldi. Derneğin bir sözcüsü "Eğer sergide bu şekilde köpekler yer alsaydı; ulusal çapta tepki doğardı. Kelebek oldukları onlara kötü davranılabileceği anlamına gelmez" dedi. Sanatçı çalışmasını "İki enstalasyonla hayat ve sanat arasında karşılaştırma yapmak istedim" sözleriyle açıkladı (sanatkaravani.com, 2018). Damien Hirst sanat yapıtlarında malzeme olarak gördüğü hayvanları sıklıkla kullanan bir sanatçıdır.

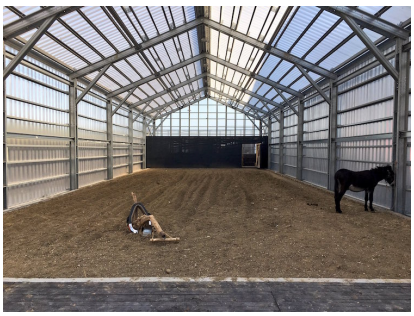
Resim 4: Damien Hirst, Horoz ve Boğa, 2012 (damienhirst.com, 2018)

15. İstanbul Bienalinde de benzer hararetli tartışmalar yaşandı. "İyi bir komşu" teması ile kapılarını açan bienalde iyi bir komşu hayvan düşmanı olabilir mi tartışmaları yükseldi. Bienal sanatçılarından Adel Abdessemed hayvan hakları savunucuları tarafından tüm dünyada protesto edilen fildişi ile gerçekleştirdiği çalışması yüzünden eleştirilere hedef oldu ve hayvan hakları savunucuları tarafından protesto edildi. Şiddeti anlatan bir sanat eserinde kullanılan malzeme ile şiddetin yeniden üretilmesine katkı sağlaması da çalışmanın anlamıyla çelişen bir durum sergilemektedir.

Resim 5: Adel Abdessemed, Feryat, 15. İstanbul Bienali, 2017 (gaiadergi.com, 2018)

Yine aynı bienalde yer alan bir başka sanatçının işi de benzer tepkilere sebep oldu. Çinli sanatçı Xiao Yu'nun "zemin" adlı çalışmasında kullandığı canlı bir eşek bienalin açılış gününden itibaren hayvan severlerin tepkisine neden oldu. Eşek İstanbul Modern'in girişinde hazırlanmış kapalı bir alanda tutuluyor ve sergileniyordu. İstanbul Kültür Sanat Vakfı ve bienal yönetimi sosyal medyada gördükleri tepkilerden çekinmiş olacaklar ki daha uzun süre sergilenmesi gereken eşek sergi alanından çıkartıldı.

Resim 6: Xiao Yu, Zemin, 15. İstanbul Bienali, 2017 (gaiadergi.com, 2018)

Bienal kapsamında sergilenen, hayvan hakları açısından skandal olan bir başka iş de, Aude Pariset'in Pera Müzesi'nin orta yerine konumlandırdığı bebek beşiği içinde "performans" sergileyen solucanlardı. Yüzlerce solucanın, beşiğe gerilmiş beyaz straforu yiyerek hayatta kalmaya çalıştığı bu işin, bizlere "iyi bir komşuluk" adına ne anlatmasını bekliyoruz?

Resim 7: Aude Pariset, Toddler Promession, 15. İstanbul Bienali, 2017 (gaiadergi.com, 2018)

Sanatta canlı hayvan kullanımının ve hayvanların öldürülerek sanata malzeme edilmesinin nihayet biraz olsun aşıldığı bir çağda yaşıyoruz. Hayvan hakları savunucuları da Türkiye gibi hayvan hakları mücadelesinin son derece zorlu koşullarda yürütüldüğü bir ülkede, etik ve politik olarak son derece sorunlu, şiddetin estetiğini doğrudan icra eden muhafazakâr bir sanatın yerinin olmadığını dile getiriyorlar.

Resim 8: The Rules of the Game filminin av sahnesi, 1939 (filmsufi.com, 2018)

Jean Renoir'ın yönetmenliğini yaptığı The Rules of the Game filminin 12 dakika süren av sahnesi boyunca onlarca tavşan ve kuş gerçek mermi kullanılarak öldürülmüştür. Filmde daha sonra ana karakterlerden biri trajik bir şekilde öldüğünde, Marceau isimli karakter şöyle der: "Acı çekmedi. Avda bir hayvan gibi düştü."

1959 yılı yapımı William Wyler'ın yönettiği başrolünde Charlton Heston'ın oynadığı 11 oscar ödüllü "Ben Hur" filminin çekimleri boyunca 100'den fazla atın ölümüne sebep olunmuştur.

Resim 9: Ben Hur filminden atların kullanıldığı bir sahne, 1959 (snopes.com, 2018)

Son yıllarda canlı hayvanların sanat için istismar edilmesiyle ilgili en hararetli tartışmaya, Lars von Trier'in

"Manderlay" filminin çekimlerinde bir eşeğin öldürülüşünü gösteren sahneler yol açmıştı. Filmde canlı bir eşeğin sete getirilerek kesileceğini öğrenen aktör John C. Reiley filmde yer almaktan vazgeçmiş, Las von Trier de hayvan hakları savunucularının başlattığı kampanyaların filmine gölge düşürmesini istemediği gerekçesiyle sonradan bu sahneleri filminden çıkarmıştı. Sinema alanında benzer bir tartışma, Meksikalı yönetmen Alejandro Gonzales Inarritu'nun "Paramparça Aşklar ve Köpekler" filmindeki kanlı köpek dövüşü sahneleri yüzünden yaşanmış, yönetmen filmin çekimleri sırasında köpeklere kesinlikle zarar verilmediğini, ölmüş gibi görünen köpeklerin de "ilaçla uyuşturulmuş" olduklarını açıklamıştı. 2001 yılında çekilen ve birçok festivalden de ödül alan bu filmde, "köpek dövüşü" sahneleri çekilirken köpeklerin öldüğünü ya da "Hobbit" filminin çekimlerde kullanılan 27 hayvanın filmin çekimleri sırasında öldüğü haberleri görülmektedir.

Resim 10: Paramparça Köpekler ve Aşk filminden köpek dövüşü sahnesi, 2001 (giuliadadamo.wordpress.com)

Fransis Ford Coppola'nın yönetmenliğini yaptığı The Gotfather serisinin ilk filmindeki kesik at başı sahnesi için gerçek bir at kullanılmıştır.

Resim 11: The Gotfather, 1972 (tr.pinterest.com, 2018)

1977'de, henüz sanat kariyerinin başındaki Tom Otterness, bir hayvan barınağında kimse sahiplenmediği için uyutularak öldürülmeyi bekleyen bir köpeği sahiplenir. Ardından, bir hafta kadar sonra, köpeği bir çite bağlar ve silahla vurarak öldürür. Bütün bu süreci filme kaydeder ve film bir galeride gösterilir. O dönemde videoyu izleyenlerden birinin aktarımına göre, Otterness sadece köpeğin öldürülüşünü değil, onu barınaktan almasından, bir hafta boyunca ona bakmasına ve ardından öldürmesine kadar olan tüm süreci filme almıştır. Galerideki ziyaretçiler sonunda köpeğin öldürülüşünü görünce şoka girerler, birçoğu köpeğin gerçekten öldürülmediğini düşünür. Köpeğin gerçekten öldürüldüğü anlaşıldığında sanatçıya herhangi bir ceza verilmez. Köpeğin, sanatçı tarafından öldürülmemiş olsa bile zaten barınak görevlileri tarafından öldürüleceği gerçeği, insanların yoğun tepkisini engellemez. Tom Otterness, 30 yıl sonra bu filmi çektiği için kamu önünde özür diler, yine de tepkiler yüzünden birtakım eser siparişleri geri çekilir. Sanatçı, San Fransisco sokaklarını süsleyen, milyonlarca dolara sipariş edilen sevimli hayvan heykelleriyle tanınmaktadır.

Resim 12: Tom Otterness, Dog Shot filminde silahla vurup öldürdüğü köpekle birlikte, 1977 (whatwouldadogdo.blogspot.com, 2018)

1965 doğumlu Belçikalı neo-kavramsal sanatçı Wim Delvoye yapıtlarında çoğunlukla hayvanları kullanıyor. Delvoye 1992 yılında kesimhanelerden aldığı domuz derileri üzerine dövme yapmaya başladı, sonrasında 1997'de canlı domuzlar üzerine dövme yapmaya başladı.

Art Farm adını verdiği çiftlikte canlı domuzlar üzerine dövmeler yaptı ve bu domuzlar 2003-2010 yılları arasında bu çiftlikte yaşadılar.

Resim13: Wim Delvoye, Art Farm, 2010 (petslady.com, 2018)

Dövme yaptıktan sonra yaşayan Art Farm'daki domuzların dışında dövme yapıldıktan bir süre sonra sergilenme amacıyla öldürülüp tahnit (cesedin bozulmaması için iç organlarının çıkarılıp bir takım kimyasal işlevlerden geçirilerek içinin doldurulması) işleminin uygulandığı domuzları da sergilerinde kullanmıştır.

Resim 14: Wim Delvoye, dövme yapılmış ve tahnit işlemi uygulanmış domuzlar, 2010 (wimdelvoye.be, 2018)

Hermann Nitsch, 29 Ağustos 1938 doğumlu deneysel ve multimedya alanlarında çalışan Avusturyalı avangart bir sanatçıdır.

Resim 15: Hermann Nitsch, Dark Mofo performansı, 2017 (smh.com, 2018)

Hermann Nitsch, performanslarında kan ve çıplaklığın yanında hayvan bedenlerini de kullanarak hayvan hakları savunucularının tepkisini çekmektedir.

Guilermo Vargas,Costa Rica'lı sanatçı 1975 doğumludur. Sanatçı eleştirileri çeken "eres lo que lees" isimli çalışmasında bir sergi salonuna getirip bağladığı bir sokak köpeğini aç ve susuz bırakarak sergilemişti. Bu çalışması ile sokaklardaki aç ve susuz yaşamaya çalışan sokak hayvanlarına dikkat çekme amacında olduğunu belirtmiş her yıl binlerce köpeğin bu sebeplerle öldüğünü, onun bu çalışmasını eleştirenlerin sokaklarda bu hayvanlara dönüp bakmadığını bunun da bir ikiyüzlülük olduğunu savunmuştur. Fakat maksadı ne kadar iyi olursa olsun sonuçta orada sergilenen bir canlıdır ve yaşam hakkı engellenmektedir.

Resim 16: Guilermo Vargas, "eres lo que lees" (e-skop.com, 2018)

2000 yılında sanatçı Marco Evaristti Danimarka'daki bir müzeye içi suyla ve canlı Japon balıklarıyla doldurulmuş on adet blender yerleştirir. Helena başlığını taşıyan eserde, blender'ın düğmesine basmakta özgür olan izleyiciler, bir canlının ölmesine ya da hayatta kalmasına karar verecek olan yargıç konumuna getirilmişlerdir. Sanatçı böylelikle ziyaretçileri eylemlerinin etik sonuçlarıyla yüzleşmeye davet ettiği iddiasındadır ve yaptığının bir toplumsal "deney" olduğunu söyler. Aslında blender'ın düğmesine basıldığında ne olacağı gayet açıktır ve ortada uzun uzadıya üzerinde düşünülmesi gereken bir etik mesele de yoktur. Sonuçta iki izleyici düğmeye basar, bazı iddialara göre bu, sansasyonel bir haber yaratmak isteyen gazetecilerin marifetidir. Hayvan refahı yasalarının ihlal edildiği gerekçesiyle açılan davanın hâkimi, japon balıkları "eziyet çekmeden, ânında öldükleri" için yasa ihlali olmadığına karar vermiştir (e-skop.com, 2018).

Resim 17: Marco Evaristti, Helena isimli çalışması, 2000 (artelectronicmedia.com, 2018)

Resim 18: Maurizio Cattelan, İntihar Eden Sincap isimli çalışması, 1996 (flickr.com, 2018)

Maurizio Cattelan'ın bu yerleştirme çalışması mutfak masası üzerine ölü bir şekilde yığılmış bir sincabı gösterir bize. Rahatsız edici bir duygusal etkiye sahiptir. Öncelikle ölü bir hayvanı görmek üzücüdür, devamında onun bu iş için öldürülmüş olduğunu düşünmek de. Yemek için öldürülen hayvanlar "sanat" için neden öldürülmesin… Sanatçının tahnit edilmiş atlarla gerçekleştirdiği işleri de vardır.

Resim 19: Maurizio Cattelan, tahnit edilmiş atlarla gerçekleştirdiği işlerinden, 2007 (themagger.com, 2018)

Resim 20: Sam Taylor Wood, A Little Death, 2002 (artpulsemagazine.com, 2018)

Sam Taylor Wood'un ölü bir tavşanla kurguladığı natürmort çalışması bir video art işidir. Küçük Bir Ölüm isimli çalışma bir on yedinci yüzyıl resmine benzeyecek şekilde düzenlenmiş kompozisyona sahiptir. Ölü bir tavşan, duvara bacağından çivilenmiş, başıysa kırmızı bir şeftalinin yanında, bir masanın üstünde durmaktadır. Bu çalışma dokuz haftalık bir süre boyunca çekilmiştir. Ölümün ardından gerçekleşen çürümenin kendi içinde tekrar yaşam barındırması da ironiktir. Çalışma için yaşam, ölüm, biyolojik hayatın geçiciliği gibi birçok konuya gönderme yaptığını söyleyebiliriz. Çalışma için kullanılan tavşanın bu çalışma için öldürüldüğüne dair bir bilgi elde olmamasına rağmen etik açıdan baktığımızda aynı çalışmanın ölü bir bebekle yapılması halinde aynı tepkileri alıp almayacağının sorgulanması gerekmektedir. Toplumsal adalet sadece insanları mı kapsıyor? 21. yüzyılda aydınlanma düşüncesi, adaleti ve özgürlük kavramlarını yorumlarken insan olmayan hayvanları dışlamayı sürdürebilir mi?

> Ülkemizde hayvanlar 5199 sayılı Hayvanları Koruma Yasası ile 24.06.2004 tarihinde koruma altına alınmıştır. Bu yasanın 9. Maddesi'nde "Hayvanlar bilimsel olmayan teşhis, tedavi ve deneylerde kullanılamazlar." denmektedir. Aynı maddede "Hayvan deneyi yapan kurum ve kuruluşlarda bu deneylerin yapılmasına, kendi bünyelerinde kurulmuş ve kurulacak etik kurullar yoluyla karar verilir." denmektedir.

Ayrıca Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesinde de yer aldığı üzere;

Madde 1- Bütün hayvanlar yaşam önünde eşit doğar ve aynı var olmak hakkına sahiptir. Madde 2-1.Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir. 2.Bir tür hayvan olan insan, öbür hayvanları yok edemez bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez, bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir. 3.Bütün hayvanların insanlarca gözetilme, bakılma ve korunma hakları vardır.

İçinde bulunduğumuz anda insanların dünyası, insan olmayan milyonların ızdırap ve yok edilişi üzerine kuruludur. Bunu algılayıp değiştirmek için kişisel olarak ve toplumsal alanda bir şeyler yapmak, din değiştirmeye benzeyen bir algı değişikliği yaşamak gibidir. Artık hiçbir şey daha aynı şekilde görülemez çünkü diğer türlerin yaşadığı dehşeti ve acıyı bir kere kabul ettiğinizde, eğer değişime direnç göstermezseniz, toplumumuzu besleyen ızdırabın sonsuz permütasyonlarının daima farkında olacaksınız Arthur Conan Doyle (Masson, 2015, s.123).

Hayvanlar, tüketiciler onların ölü bedenlerini yemeden önce dil tarafından yok edilir. Kültürümüz gastronomik bir dille "et" kelimesini daha az anlaşılmaz hale getirir. Böylece "et" dendiğinde aklımıza kesilmiş, öldürülmüş hayvanlar değil mutfak gelir. Dil, hayvanların yokluğuna bu şekilde katkıda bulunur. Etin ve et yemenin kültürel anlamları tarihsel olarak kayarken, etin anlamının mühim bir kısmı sabittir: Bir hayvan ölmeksizin kimse et yiyemez. Yaşayan hayvan da böylece et kavramı içerisinde kayıp bir göndergeye tekabül eder. Kayıp gönderge, hem hayvanın bağımsız bir varlık olarak varlığını unutmamıza imkân verir, hem de hayvanları görünür kılma çabalarına direnmemizi mümkün kılar (Adams, 2017, s.100).

İnsanın iştahına kurban edilen hayvanların sistemli ve yöntemli bir şekilde akılda ve ahlaki değerde gizlenmiş, şekilsizleştirilmiş ve maskelenmiş olması bizim et yeme alışkanlıklarımızın en üzücü sonuçlarından biridir (Reclus, 2017, s.10).

Tüm bu örneklemeler ve veriler ışığında şunu söyleyebiliriz ki sanat evrensel değerler içerir ve dokunulmazlığı vardır fakat bu demek değildir ki etik bazı değerleri hiçe sayabilir ya da yaşam hakkını engelleyecek eylemlerde bulunabilir. Çağdaş sanat alanında birçok sanatçı kendi bedenlerine karşı şiddet

eylemleri de içeren performanslardan bulunmuşlardır, fakat buradaki fark bunu yapan uygulayan ya da uygulatan kişilerin bilinçli ve kendi rızalarıyla bu eylemlerin içine girdikleridir. Oysaki bir performansta sergilenen ya da sanat nesnesi olarak üzerine dövme yapılan, yaralanan, hayatına kast edilen bir hayvanın bu sanat eylemi içine dâhil olmak isteyip istemediğiyle ilgili rızası alınmamaktadır, çünkü bunu yapmak insanlar tarafından çok doğal ve hak olarak görülmektedir.

Memelilerin ve kuşların haklarının tanınması geniş kapsamlı sonuçlar doğuracaktır. Hayvanları kullanan büyük endüstriler bu hayvanların milyarlarcasını sömürmekte. Örneğin kürk endüstrisi ya da et endüstrisi tarafından canları alınan, bedenleri yaralanan ve özgürlükleri esirgenenler, bu hayvanlar. Onların ahlaki haklarını kabul ettiğimizde, tüm bu yapılanlar ahlaken yanlış hale gelir. O zaman, tüm bu uygulamaların, daha "insani" hale getirilmesi değil, durdurulması gerekir. Hayvan hakları savunucularını zorlu bir görev beklemektedir: Kafesleri boşaltmamız lazım, genişletmemiz değil (Regan, 2007, s.94).

Bir yandan İspanya'daki boğa güreşlerini, Güney Kore'deki köpek yeme alışkanlığını ya da Kanada'da yavru fokların öldürülmesini protesto ederken, diğer yandan bütün hayatlarını kafeslere tıkıştırılmış halde geçiren tavukların yumurtalarını ya da annelerinden, gerçek gıdalarından ve bacaklarını uzatarak yatma özgürlüğünden yoksun bırakılmış süt buzağılarının etlerini yemeye devam etmek. Güney Afrika'daki Apartheid rejimini kınarken komşudan evini siyahilere satmamasını istemeye benzer (Singer, 2018, s.258).

Evrensel Temel Hayvan Haklari

Örneğin bir insan, organlarından, iliğinden, kök hücrelerinden onlarca başka insan yararlanacak olsa bile, bunları elde etmek amacıyla öldürülemez. Aynı şekilde, sonuçta elde edilecek bilgi başkalarına yardımcı olacak bile olsa, hiç kimse rızası olmadan tıbbi bir deneye tabi tutulamaz.

Maymunların ve yunusların bu Kantçı anlamdaki kişi olmadıkları aşikârdır. Ancak bunun kadar aşikâr olan bir başka şey de, pek çok insan (örneğin bebekler, ihtiyarlar, zihinsel engelliler, hastalık nedeniyle geçici olarak malul olanlar ve ciddi zihinsel sorun yaşayanlar) da kişiliğin bu iddia edilen şartlarına sahip değildir ve pek çok durumda, kapasiteleri maymunlar, yunuslar ve diğer insan olmayanların da gerisindedir. Hal böyleyken, çocuklar ve zihinsel engellilerin kişi olmadığını söyleyebilir miyiz? Onlar tam da, ihlal edilemez insan hakları mefhumunun koruması gereken en savunmasız kişiler değil midir? (Donaldson, 2016, s.37)

Hayvan savunucuları en başından itibaren köleler, çocuklar, mahkûmlar, kadınlar, engelliler, eşcinseller ve azınlıklar gibi toplumun diğer savunmasız ve dışlanan üyelerinin savunuculuğunu yapmışlardır. Hayvan savunuculuğu bu manada haklar ve özgürlükler manasında bir grubu diğerinden ayırmaz ve fark gözetmez, toplumsal adalet herkes ve bütün türler içindir. Çünkü türcü yaklaşım ırkçılıkla eşdeğerdir. Büyük Okyanus'taki termal yarıklarda yaşayan yılanbalığı gibi, bizimkinden çok farklı dünya ve tecrübelere sahip hayvanlar her zaman olacaktır. Yapabileceğimiz en iyi şey, onların da bir benlik olduğunu tanımak, temel haklarına saygı duymak ve yaşamla barışık olmalarına izin vermektir.

Sonuç

Sonuç olarak bütün bu veriler ışığında sanat adına yapılan tüm bu hak ihlallerinin canlının temel hakkı olan yaşam hakkına saygıdan çok uzak eylemler olduğu ortadadır, bu bağlamda hayvanlara olan bakış açımızı kökten değiştirmemiz büyük bir önem taşımaktadır. Kedi ve köpekleri sevip sahiplenip beslerken tabağımıza gelen yemeğin içinde inek ya da koyun eti olması bizi rahatsız etmiyorsa burada büyük bir çelişki yaşıyoruz demektir. Tam da buradan hareketle hayvanlar üzerinde bazı haklara sahip olduğumuzla ilgili ciddi yanlışlar içinde olduğumuzu da fark etmemiz gerekmektedir. Sanat adına da olsa hiç kimse bir canlının yaşam hakkını elinden alma hakkına sahip değildir. Türcülük; tıpkı ırkçılık, cinsiyetçilik ve diğer ayrımcılık biçimleri gibi ahlaken kabul edilemez bir olgudur. Türcülüğe karşı olup da diğer ayrımcılık biçimlerini desteklemek ya da bunları mazur görmek akla yatkın olmaz. Diğer tüm ayrımcılık biçimleri gibi türcülük de ahlaki bakımdan kabul edilebilir değildir.

İnsan ve hayvan sömürüsünü birbirinden bağımsız sorunlar olarak görmek bir hatadır. Tam tersine, sömürünün tüm biçimleri birbirinden ayrılmaz bir bütünsellik içindedir. Tüm sömürü biçimlerinin temelinde şiddet bulunur. Biz şiddetin herhangi bir türünü mazur gördükçe şiddetin her türlüsü devam edecektir. Rus edebiyatının büyük ustası Lev Tolstoy'un da dediği gibi "Mezbahalar var oldukça savaşlar sürecektir." (tr.wikiquote.org, 2018)

Kaynaklar

Foer J.S. Hayvan Yemek, Siren Yayınları, 2017

Ertuğrul T. Jacques Derrida: "Hayvan" Meselesini İnsan-Hayvan İkiliğinin Ötesinde Düşünmek, Cogito Yapı Kredi Yayınları, 2015

Nerse Ç. Hayvan Hakları, Ayrıntı Yayınları, 2015

Francione Gary L. İnsan Neden Vegan Olur, Metropolis Yayınevi, 2016

Ruhsar T. Veganlığa Ezoterik Bakış, Mavi Kalem Yayınevi, 2016

Wood D. Hayvanlar Hakkındaki Hakikat, Cogito, Yapı Kredi Yayınları, 2015

Adams C. J. Etin Cinsel Politikası, Ayrıntı Yayınları, 2017

Masson J.M. Tabağındaki Yüz, Paloma Yayınevi, 2015

Reclus E. Vegan ve Anarşi, Altıkırkbeş Yayınları, 2017

Regan T. Kafesler Boşalsın, Hayvan Haklarıyla Yüzleşmek, İletişim Yayınları, 2007

Singer P. Hayvan Özgürleşmesi, Ayrıntı Yayınları, 2018

Donaldson S. Kymlicka W. Zoopolis Hayvan Haklarının Siyasal Kuramı, Koç Üniversitesi Yayınları, 2016

İnternet Kaynakları

http://evrimagaci.org/article/tr/ahlak-nedir-etik-nedir-bunlarin-bilim-ile-iliskisi-nedir

http://www.bilgiustam.com/etik-ahlak-felsefesi-nedir/

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=118065

http://gundeliksozluk.speakdictionary.com/4894/etik/

http://www.felsefe.gen.tr/psikoloji/psikolojinin_etik_ilkeleri.asp

http://www.hurriyet.com.tr/dunya/bu-cocuga-ne-oldu-8399233

http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvS2V2aW5fQ2FydGVy

https://sanatkaravani.com/damien-hirst-ve-pahali-sanati-2/

http://www.e-skop.com/skopbulten/asklar-ve-kopekler-ve-sanat/880

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/1144139/Adalet_istiyoruz_.html?fbclid=IwAR0dEYM0TKZvKAaqthMnTgSRNeuzl2V6W-5UDhDWkee9XGSLQr5Ye1EDeXA

https://tr.wikiquote.org/wiki/Lev_Tolstoy

Resimlerin Kaynakçası

http://all-that-is-interesting.com/kevin-carter

https://lubovangelouart.wordpress.com/2015/01/23/part-one-contemporary-art-project-1-art-and-ideas/

http://www.mynet.com/haber/dunya/sanat-icin-9-bin-kelebegi-oldurdu-656787-1

http://www.damienhirst.com/cock-and-bull

http://www.yenicikanlar.com.tr/iyi-bir-komsu-kimdir-hayvan-dusmani-mi-76575

http://www.yenicikanlar.com.tr/iyi-bir-komsu-kimdir-hayvan-dusmani-mi-76575

http://www.artribune.com/dal-mondo/2017/11/reportage-biennale-istanbul/attachment/aude-pariset-toddler-promession-2016/

http://www.filmsufi.com/2010/02/rules-of-game-jean-renoir-1939.html

https://www.snopes.com/movies/films/benhur.asp

https://giuliadadamo.wordpress.com/2014/12/11/amores-perros-opening-scene-analysis/

https://tr.pinterest.com/pin/50876670760888272/?lp=true

http://whatwouldadogdo.blogspot.com.tr/2011/09/

http://petslady.com/articles/tattooed_pets_blur_line_between_art_ownership_and_abuse

https://wimdelvoye.be/work/tattoo-works/tattooed-pigs/

http://www.smh.com.au/entertainment/art-and-design/melbourne-arts/dark-mofo-hermann-nitschs-arty-hobart-bloodbath-not-cowed-by-animal-rights-protesters-20170617-gwt674.html

http://www.e-skop.com/skopbulten/asklar-ve-kopekler-ve-sanat/880

http://artelectronicmedia.com/artwork/helena-by-marco-evaristti

https://www.flickr.com/photos/eveningsong/6753987161

https://www.themagger.com/galeri/maurizio-cattelan/maurizio-cattelan-untitled-2007/ust/60678

http://artpulsemagazine.com/breaking-the-medium-of-painting-down

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

RESPECT FOR LIFE AND ETHICAL PROBLEMS IN THE ART

Bora ÖZEN[1]

Abstract

In the creation of an artwork, the artist will set forth the predictions for considering ethical values in a sense or for getting the heading, while determining the limiting limits of the artwork. Whilst determining which values the framework will create, it will have to determine the existence and importance of ethical values within these values. The works that are put forward by ignoring the ethical values and put forward by "free creation" or "original creation" may possibly reflect the limited intellectual values of the artist, but in such works, the absence or lack of ethical values will emerge as a problem for the viewer. Art has universal values and immunity, but this does not mean that they can ignore some ethical values or be in action to deter the right to life. There is no recourse as to whether or not an animal that is exhibited in a performance or tattooed as an art object, injured, or implied in his life, wants to be involved in this artistic act because it is seen as very natural and rightful by people to do so. We need to be aware that we have serious mistakes about having some rights on animals. In the name of art, no one has the right to take the right to life of a creature.

Keywords: Ethics, Art, Right of Life, Animal Rights